

СЕКЦІЯ ІХ. ПСИХОЛОГІЧНІ ТА СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

АНАЛІЗ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ СПІЛКУВАННЯ З РІВНЕМ ТРИВОЖНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Бужинська С.М.

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки,
психології, початкової освіти та освітнього менеджменту
*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, Україна*

Степура Ю.О.

магістр 2 курсу зі спеціальності «Психологія»
*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, Україна*

Актуальність проблеми. У вирішенні складних і багатогранних завдань виховання особистості значна роль належить вивченню вміння особистості спілкуватися, яка в залежності від її психологічних особливостей може стимулювати, а може пригнічувати активність особистості, сприяти її моральному зростанню або гальмувати його. Саме тому, на наш погляд, проблема психологічних особливостей спілкування у підлітків набуває особливої актуальності у зв'язку з виявленням умов ефективного управління взаємодією підлітка з однолітками, батьками, педагогами, яке передбачає знання про психологічний розвиток підлітка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові розвідки в питанні вивчення взаємозв'язку спілкування з рівнем тривожності у підлітковому віці давно і плідно вивчається у психології (А.А. Бодальов, М.М. Рибаківа, А.В. Мудрик, Л. Фрідман, Р.С. Немов, Л.А. Петровська, В.А. Кан-Калик, А.С. Прутченков і багато інших) [2]. Вперше у вітчизняній психології питання про роль спілкування як чинника психічного розвитку людини було досліджено В.М. Бехтеревим [2]. В основі розуміння спілкування лежить концепція діяльності, що відображена у роботах Д.Б. Ельконіна і А.В. Запорожця. У тлумаченні спілкування на передній плані вони висувують його змістовну сторону, тобто ставлять в центрі уваги аналіз потреби та мотиваційні аспекти [4]. Тож важливою перевагою підходу до спілкування як до діяльності полягає в тому, що воно дозволяє співвіднести спілкування з іншими видами діяльності людей, зрозуміти місце спілкування в їх системі і, в кінцевому рахунку, визначити зв'язок спілкування із загальною життєдіяльністю індивіда.

Виходячи з вищезначеного в якості **мети** вбачаємо теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити взаємозв'язок спілкування із особистісною тривожністю у підлітковому віці.

Виклад основного матеріалу. Підлітковий вік – це один з найважливіших етапів життя людини. В ньому багато джерел і починань всього подальшого становлення особистості, адже основні потреби підлітка спрямовані до спілкування з однолітками, до самостійності і незалежності, емансипації від дорослих, до

визнання своїх прав з боку інших людей тощо. Саме тому, спілкування відіграє важливу роль у житті й діяльності сучасного підлітка.

Завдяки спілкуванню утворюються товариства людей, в яких налагоджується взаємодія і виробляються соціальні норми поведінки. Доведено, що вся історія людства є історією взаємодії людей. Тому поняття «спілкування» вживається у психологічній літературі в різних значеннях [5]: як обмін думками, почуттями, переживаннями (Л.С. Виготський, С.Л. Рубінштейн); як один з різновидів людської діяльності (Б.Г. Ананьєв, М.С. Коган, І.С. Кон, О.О. Леонтьєв); як специфічна соціальна форма інформаційного зв'язку (О.Д. Урсун, Л.О. Резніков); як взаємодія, стосунки між суб'єктами, які мають діалогічний характер (Г.М. Андрєєва, В.С. Соковін, К.К. Платонов).

Отже, здійснивши аналіз наукових розвідок щодо тлумачення поняття «спілкування», ми дійшли до висновку, що спілкування – це процес встановлення і розвитку контактів між людьми, який породжується потребами спільної діяльності і містить обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття та розуміння іншої людини [1].

Щодо тривожності, то слід зазначити, що тривожність, як особливий психічний стан особистості, є вагомим суб'єктивним чинником психологічного благополуччя. Особливий інтерес становить вивчення цього феномену в онтогенезі людини, зокрема у підлітковому віці, коли відбувається кардинальна перебудова психічних і психологічних структур особистості (Л.Божович, Л. Виготський, І. Кон, Д. Фельдштейн, та ін.) [2].

Дослідження феномену тривожності представлене як вітчизняними так і зарубіжними вченими, зокрема: Г.Г. Аракелов, К. Ізард, Э.В. Зиновьева, Т.С. Кириленко, Е.Л. Носенко, К.Н. Поліванова, Ч.Д. Спілбергер, К. Хорні, Н.Ф. Шевченко та ін. [6].

Результати сучасних досліджень доводять, що явище тривожності (різне за своїм походженням) є наразі доволі розповсюдженим у шкільному середовищі, більше того, сама школа часто провокує і розвиває набуту тривожність, яка стає стійким особистісним утворенням. Адже тривожність в підлітковому та юнацькому віці, як показник емоційного неблагополуччя, накладає свій відбиток не тільки на стан психічного та фізичного здоров'я та розвитку особистості, але й на успішність навчальної діяльності та процес її самоактуалізації [2,6]. Саме тому, дослідження особливостей взаємозв'язку спілкування із рівнем тривожності у підлітковому віці є на сьогодні досить актуальним питанням.

Для дослідження даного явища нами були використані наступні методики: Направленість особистості у спілкуванні (за методикою С. Л. Братченка) [3]; «Шкала особистісної тривожності» А. Прихожан [3].

Отримані в ході дослідження експериментальні дані, дозволили нам дійти до висновку, що досліджувані схильні сприймати загрозу своїй самооцінці і життєдіяльності у невеликому діапазоні ситуацій і реагувати на ці ситуації станом тривожності, зокрема оцінка компетенції і престижу.

Провівши аналіз отриманих результатів за допомогою розподілу результатів за рівнями та обчислення середнього арифметичного значення нами було встановлено, що спілкування підлітків залежить від ряду властивостей особистості, зокрема тривожності. Тобто, при спілкуванні у підлітків виникає підвищений рівень міжособистісної та навчальної тривожності, що проявляється у залежності перед думкою однолітків, нетовариськості і уникненням боротьби.

Кореляційний аналіз результатів дослідження дозволив встановити взаємозалежності між такими психологічними конструктами як самовизначення та

тривожність. Було доведено припущення про існування певних труднощів у процесі самовизначення підлітків, які мають підвищений рівень тривожності. Також, був встановлений значимий взаємозв'язок між рівнем ситуативної, шкільної тривожності та статусним положенням підлітків у групі однолітків.

Підсумовуючи результати дослідження, слід зазначити, що підлітки з високим рівнем тривожності в переважаючій більшості перебувають на стадії мораторію ідентичності. Тоді як середній рівень тривожності не перешкоджає адекватному процесу її формування (найбільший відсоток респондентів з досягнутою ідентичністю виявлений саме в групі осіб з середнім рівнем тривожності).

Виходячи з вищезначеного можна стверджувати, що на процес спілкування у підлітковому віці впливають всі зазначені види тривожності: навчальна, самооціночна, міжособистісна і магічна, однак саме міжособистісна та навчальна тривожність має найбільший взаємозв'язок із спілкуванням у підлітковому віці, що пояснюється специфікою взаємодії між самими підлітками та взаємодії між підлітками із викладачами.

Таким чином, отримані в ході дослідження теоретичні та експериментальні результати дають нам змогу сформулювати такі **висновки**:

1. Аналіз наукових розвідок показав, що спілкування відіграє важливу роль у житті й діяльності кожної людини, має велике значення у формуванні людської психіки, інтелекту, розвитку і становленні її культурної поведінки та передбачає процес обміну цінностями й соціальним досвідом особистості, формує ставлення до себе, до інших людей і суспільства.

2. Спираючись на аналіз наукових джерел встановлено, що тривожність є розповсюдженим явищем у шкільному середовищі, більш того, сама школа часто провокує і розвиває набуту тривожність, яка стає стійким особистісним утворенням. Причини тривожності різноманітні: це й різка зміна умов життя й спілкування, емоційна нестійкість, що характерна для підліткового віку, вибір майбутньої професії, встановлення взаємин із протилежною статтю тощо.

3. За результатами експериментального дослідження нами встановлено, що спілкування підлітків залежить від ряду властивостей особистості, в тому числі і тривожності. Тобто, при підвищеному рівні тривожності у підлітків проявляється велика залежність перед думкою однолітків, нетовариськість і уникнення боротьби, що підтверджується кореляційними зв'язками.

Список використаних джерел:

1. Абрамович, С. Д., Чікарькова М. Ю. (2004). *Мовленнєва комунікація: Підручник*. Київ: Центр навчальної літератури.
2. Зиновьева, Э.В. (2005) *Школьная тревожность и ее связь с когнитивными и личностными особенностями младших школьников* (автореф. дис. канд. псих. наук). Москва.
3. Лемак, М.В., Петрище, В.Ю. (2011). *Психологу для роботи. Діагностичні методики: збірник*. Ужгород : Видавництво Олександрі Гаркуші.
4. Леонтьев, А.А. (2001). *Спілкування і діяльність спілкування*. Н.В. Казаринова, В.М. Погольша (ред.) *Міжособистісне спілкування: хрестоматія*. (с.39-59). СПб.
5. *Психологія спілкування: навчальний посібник*. (2011). Харків: НФаУ.
6. Шевченко, Н.Ф. Калюжна Є.М. (2007). Гіперфункція тривожності у підлітків: превентивна стратегія. *Практична психологія та соціальна робота*. (7). с.38-46.